

TARİHTE ve GÜNÜMÜZDE SELEFİLİK

Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı
08-10 Kasım 2013

Topkapı Eresin Hotel, İstanbul

İstanbul 2014

SELEFİLİĞE KARŞI REDDİYELER

Sıddık KORKMAZ*

Giriş:

Seleflik düşüncesini; belli bir dönemin tekrarı, o dönemin değiştirilmeden yaşanması, zaman içinde ortaya çıkan değişikliklere karşı durulması ve bu değişiklikleri bid'at olarak kabul edip, dışlamak şeklinde tanımlayabiliriz. Bizzat "selef" kelimesi Arapça'nın en eski kaynaklarından olan Kur'an'ı Kerim'de "geçmiş" anlamında kullanılır¹. Bu kelimeyi Seleflik şeklinde bir kavrama, mezhep, fırka veya grup adları gibi belli bir farklılığa dönüştüren yapı ise, onun "ideoloji" veya "izm" olarak bilinen bir takım görüşlerle birlikte anılmasındandır. Benimsenen görüşlerin tarihin bir kesitinden ya da bir nesilden seçilmiş olması fark etmez. Bu ideolojik ayrılmayı Türkçe'de: "cı, ci, cu..." gibi eklerle, Arapçada ise izafet "ya"sı ile ifade etmekteyiz. Türkçe açısından: İslâmcı, Türkçü, Kürtçü, Arapçı ve benzerlerini, Arapça açısından da: Alevî, Osmanî, Zeydî, Sünnî, Hanefî, Hanbelî gibi örnekleri verebiliriz. Bu çerçevede sadece Selefî ifadesi, Hz. Peygamber dönemini ve ilk üç nesli (Sahabe, Tâbiûn ve Etbau't-Tâbiûn) kendisine ideolojik malzeme olarak benim-

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
skorkmaztr@gmail.com

¹ Meselâ bkz.: "...Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o nasihate uyup faizden) vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur..." el-Bakara, 2/275; "...Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin..." en-Nisâ, 4/22; "...Ancak geçmişte yapılanlar müstesna..." en-Nisâ, 4/23; "Allah geçmiştekileri affetmiştir." el-Maide, 5/95; "İnkâr edenlere söyle: Eğer (imân edip, düşmanlıktan vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanır." el-Enfal, 8/38; "Orada herkes daha önce yaptığı şeyleri görecek..." Yunus, 10/30; "(Onalara şöyle denir:) Geçmişte yaptıklarınıza karşılık, afiyetle yiyin, için!" el-Hâkka, 69/24.

seyenler anlamına gelir. Kendilerine bu tanımlamayı dayanak edinen kesimler Hz. Peygamber döneminde yaşamamışlar, sadece kendi ideolojilerini o döneme izafe etmişlerdir. Bundan dolayı “Selefi” tanımlaması yerine, aslında “Selefçi” ifadesini kullanmak da mümkündür.

Selefilik kavramının taşıdığı olduğu anlamı tarih içinde benimseyen çeşitli oluşumlar bulunmaktadır. Bunları tek bir kategori içerisine yerleştirmek oldukça zordur. Bu sebeple karşımızda bir değil, birden fazla selefilik çıkmaktadır da denilebilir. İlk olarak üç neslin yaşam biçimini taklit etmek anlamında ve bu anlayışı imân ile de ilişkilendirerek sistemleştirenlerden Hariciler ve Ehl-i Hadis'i görürüz. Bilhassa Ehl-i Hadis, önceleri Ehlü's-Sünne, Ehlü'l-Eser, Ehlü'l-Hadis veya Ashâbu'l-Hadis kavramları ile tanınmakta idi. Bu kavramları “sünnet, eser, hadis taraftarlığı veya hadis ehli” şeklinde Türkçe'ye çevirmek mümkündür. Ehl-i Hadis'in Hicrî I. asrın sonlarına doğru eserler vermeye başladıkları bilinmektedir². Bu anlayışın en meşhur isimlerini İmam Buhârî (ö. 256/869), Müslim (ö. 261/874) gibi meşhur hadis imamları ile birlikte İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Şâfi'i (ö. 204/819) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi fıkıh otoriteleri oluşturmaktadır. Bu isimlerin bilinen en meşhur karşıtları ise Mürctie, Ehl-i Re'y, İmam Ebû Hanîfe (ö. 150/767) Mu'tezile veya Mâtürîdilerdir. Daha sonraki süreçte İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ve öğrencisi İbn Kayyım el-Cevzî (ö. 751/1350) bu selefi anlayışı, belli bir geleneğe mensup olarak, çevrelerinde buldukları ortam sayesinde sistemleştirmişlerdir³. M. XIX. yüzyıldaki İslâm dünyasının siyasî alandaki yenilgisine tepki üzerine, Müslümanların yeniden asıllarına dönmelerini savunan Cemaleddin Afganî, Muhammed Abduh, Reşid Rıza ve Mehmet Akif Ersoy gibi isimleri selefi olmaktan ziyade, emperyalizm karşıtı veya İslâm Modernistleri olarak tanımlamak daha doğrudur.

Hadis Taraftarları ile Mürctie'den olan Ehl-i Re'y'in, imânın tanımı konusunda çok farklı tutumları bulunmaktadır. Muhtemelen bu konuya her iki grup da iyi niyetle yaklaşmış, fakat farklı farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Hadis Taraftarları imân'ı; “kulun, Allah'a karşı devamlı bir teyakkuz içinde

² İşcan, Mehmet Zeki, Selefilik İslami Köktencilüğün Tarihi Temelleri, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 22 vd.

³ Özervarlı, M. Sait, “Selefiyye”. DİA, XXXVI, ss. 399-402.

bulunmasının vasıtası” olarak görmeye çalışırken, konuya Allah merkezinden bakmıştır. Mürcie ise konuya kul merkezinden bakarak, imânında şüphesi bulunmayan, sağlam iradeli birey oluşturma gayreti içinde olmuştur. Bu metodik fark Allah adına konuşup söz üreten veya Allah’ın hükümlerinin yeryüzünde hâkim olmasını dayatan ekolün; daha fanatik, dar çerçeveli ve tahammülsüz bir yapı arz etmesine sebep olmuştur. Öte yandan, kul adına konuşanlar ise daha hoşgörülü, geniş sınırlı, uyumlu bir toplum ve Allah’ın emirlerini özgür iradeye dayalı olarak ikame etmeye çalışan kesimleri oluşturmuştur. Mürcî, Ehl-i Re’y–Hanefî ve Mâtürîdî çevrelerde geliştirilen bu ikinci anlayış, maalesef günümüze aktarılamamıştır.⁴

İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyım el-Cevzî veya onların yollarından giden selefi tavrı benimsemiş âlimlerin tutum ve davranışlarını anlamak için kendi dönem ve şartlarına bakmak gerekmektedir. Bilhassa İbn Teymiyye’nin yaşadığı dönemde Moğolların saldırıları ve onlara karşı tepki göstermeyen Müslümanların ilgisiz tutumları söz konusu edilebilir. Buna ilâveten Şîî kanadın sergilediği Moğol dayanışması veya Kerbelâ ve Nəcəf’teki Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve diğer Tâlibî aile mensuplarının kabirlerine gösterdikleri aşırı tazim ve perestiş, bu âlimleri aşırı bir tepkiselliğe sürüklemiştir, denilebilir.

M. XVIII. yüzyıldaki Muhammed b. Abdilvehhâb’ın hareketi, kendisinden önceki selefi tutumu benimseyen hareketler gibi, Şîîlik, Nusayrîlik, Bâtınîlik, tasavvuf ve kabirlere yapılan aşırı tazimler ile Osmanlı’ya karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, bu hareketin İngilizlerin siyasî desteklerinden uzak olarak incelenebileceğini söylemek oldukça zordur. Si-

⁴ Bilhassa, daha önceden irfanî gelenek ve tasavvufî anlayışın etkisinde olan İslam coğrafyası, M. XIX. yüzyıldaki yaşadığı kötü tecrübeden sonra, yerini çoğunlukla Selefi eğilimi olan hareketlere bırakmıştır. Batı medeniyeti karşısında alternatifini üretemeyen İslam coğrafyası, batıların desteği ile iktidar kazanan Selefiliğe teslim olurken, Selefilik de bu süreçte kendini yeniden inşa etme ve yaymanın yollarını aramıştır.

yasî bağlantıları bir yana, günümüzde Seleflik tabiri bir hareket hakkında kullanıldığında, ilk akla gelen, o hareketin Vehhâbîlik ile ilişkisi olmaktadır⁵.

Selefi Vehhâbîlik düşüncesine yönelen eleştirilerin başında, bu fikri benimseyenlerin kendilerini yeryüzünde İlahî kudretin uygulayıcısı olarak görmeleri gelmektedir. Yani söz konusu anlayışın kaynağı olarak benimsenen ulûhiyet algısı reddedilmektedir. Bu anlayışın negatif uzantısı olarak tekfiri esas almaları da hoş görülmemektedir. Buna ilâveten, ibâdetler konusunda Hz. Peygamber'den günümüze kadar oluşturulan ilmî ve kültürel mirası yok sayarak, sosyal farklılıklara tahammül etmeyip mezhepleri dışlayan tavırları da eleştirilmektedir. Aynı şekilde, birer kültürel oluşum olan ve ancak aşırılıkları sebebiyle kimi İslâm âlimlerinin tepkisini çeken tasavvufî oluşumların Selefi Vehhâbî anlayışa karşı geliştirmiş oldukları eleştiriler de bulunmaktadır. Öte yandan siyasî konularda, teoride gayr-i müslimlere muhalif, pratikte ise onlarla dayanışma halinde olmaları, başta Hz. Peygamber ve ashâbının tarihî miras ve terekelerine gösterdikleri hürmetsizlik, ayrıca toplum nezdinde itibar kazanmış kimselerin kabirleri üzerine yapılan yapı veya anıtlar gibi kültür ve sanat eserlerine karşı gösterdikleri husûmet sebebiyle de eleştirilmektedirler⁶.

⁵ Her ne kadar başta Selefi Vehhâbî çevreler olmak üzere bu iddiayı reddetseler de, akademik çevrelerdeki literatür bu şekilde gelişmektedir. Krş.: el-Bûtî, Saîd Ramazan, es-Selefiyye, Dâru'l-Fikr, Dımeşk 1417/1996.

⁶ Vehhâbîliğe eleştiri olmak üzere yazılan eserler bir hayli yekûn tutmaktadır. Bu eserlerden bazıları, şunlardır: Türkçe Eserler: Bodur, Hüsnü Ezber, Dinî İhyâ Hareketi Olarak Vahhâbiliğin Doğuşu, Gelişmesi, Soysu-Politik ve Ekonomik Neticeleri (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1986. Eyup Sabri (ö. 1890), Mir'at-ı Mekke, Mir'at-ı Medine ve Mir'at-u Cezîreti'l-Arab ve aynı müellifin Tarih-i Vehhâbiyan, İstanbul 1295 adlı eseri bulunmaktadır. Yazar daha çok Osmanlı Devleti ile Vehhâbîler arasında geçen olayları anlatmakta ve yer yer sert eleştirilere yer vermektedir. Eserin Osmanlıca aslı, transkripsiyonu ve sadeleştirilmiş hali ile birlikte, üçü bir arada, Bedir Yayınevi tarafından neşredilmiştir. Hoşafçı, Seyyid Ali, Seleflik Adı Atındaki Görüşlere Selefice Cevaplar, Yasin Yayınevi, İstanbul 2013. Aynı yazarın Selefiler ve Tasavvufçuların Görüşleri, Yasin Yayınevi, İstanbul 2009'da yayımlanmış bir çalışması daha bulunmaktadır. Müellifin çalışması daha çok tasavvufî görüşlerin savunulması niteliğini taşımaktadır. Akademik disiplini zayıf

olan eser geniş malumat içermektedir. Tanrıkulu, Abdullah, “Vahhabilik Risalesi”, Marife, 9/3, ss. 359-394, Konya 2009. Aynı müellifin eserleri, Bozkırlı Abdullah Fevzi Efendi’ye ait olan Risaleler adıyla İz Yayıncılık tarafından İstanbul 2011’de yayınlanmıştır. Yazarın eserlerini kendi yorumları içinde veren hazırlayanın çalışmasında maalesef müellif ve derleyen birbirine karışmıştır. Yörükhan, Yusuf Ziya, “Vahhabilik”, AÜİFD, 1 (1953), ss. 51-59. Batı Dillerinde Yazılan Eserler: Hamid Algar, Wahhabism: A Critical Essay, New York 2002. Global Salafism Islam’s New Religious Movement, ed.: Roel Meijer, Columbia University Press 2009. Haneef James Oliver, The ‘Wahhabi’ Myth, Dispelling Prevalent Fallacies and the Fictitious Link With Ben Laden, yer? 2002. Z. I. Karout, Anti-Wahhabistische Polemik im XIX Jahrhundert, Yayınlanmamış doktora tezi olan bu çalışma Bonn Üniversitesinde 1978 yılında hazırlanmıştır. Arapça Yazılan Eserler: Ahmed b. Zeyni Dahlân (ö. 1303/1886), el-Fütühâtü’l-İslâmiyye ve ed-Dürerü’s-Seniyye fi’r-Reddi ale’l-Vehhâbiyye, adlı eserleri. Mekke müftüsü olan müellifin eseri bu konuda en tanınmış olanlardandır. Yayınlandığında büyük yankı uyandırmış ve birçok defa basılmıştır. Eser Ali Haydar Kireççi, tarafından Vehhâbiliğe Reddiye ismiyle İstanbul’da 1945 (ve 1975) yılında yayınlanmıştır. Hindistanlı âlim Muhammed Beşir es-Sehsevânî (ö. 1908), Sıyânetü’l-İnsan an Vesveseti’ş-Şeyh Dahlân adlı hacimli bir eserle Dahlân’a cevap vermiş, bu eser de Muhammed Reşid Rıza’nın takdimiyle yayınlanmıştır (Mısır 1352). Ahmed Mahmud Subhî, Cüzûru’l-İrhâb fi’l-Akâidetü’l-Vehhâbiyye, Dâru’n-Nasr, Beyrut 1429/2008. Ahmed Rasim en-Nefis, Nakzu’l-Vehhâbiyye, Dâru’l-Mizân, Mısır 1431/2010. Cemil Sıdkı ez-Zevâhî (ö. 1354/1936), el-Fecru’s-Sâdikfi’r-Reddi alâ Münkiri’t-Tevesşül ve’l-Kerâmât ve’l-Havârik, Mısır 1323, Işık Kitabevi, İstanbul 1977; trc.: Abdulaziz Beki, Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü mezuniyet tezi. Davud b. Süleyman el-Bağdâdî (ö. 1299/1881), el-Mihnetü’l-Vehhâbiyye fi’Reddi’l-Vehhâbiyye ve Eşeddü’l-Cihâd fi İbtâli Da’va’l-İçtihât, tıpkı basım, Işık Yayınevi, İstanbul 1974. Ebû Hamid b. Merzûk, Berâetu’l-Eş’ariyyîn min Akâidi’l-Muhallifin, bazı bölümlerini Teymiyyecilik, Vehhâbîlik, ve Tevhidi Koruma Adına İşlenen Cinayetler, trc.: Abdulkarim Polat, İstanbul 1975. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âl-i Selman, Kütübün Hazzera menhe’l-Ulemâ, Riyad 1995. İki ciltlik olan bu çalışma Vehhâbiliğe reddiye olarak yazılan eserleri listelemiş ve bu eserlere cevaben yazılan kitapların isimlerini de vermiştir. el-Bağdâdî, Davud b. Süleyman, el-Mihnetü’l-Vehhâbiyye fi Reddi’l-Vehhâbiyye, Bombay 1305/1887. Hâlidî-Nakşî meşâyihundan olan müellifin eseri, aynı müellifin Eşeddü’l-Cihâd fi İbtâli Da’veti’l-İçtihâd adlı eseriyle birlikte Vehhâbîler ve Mezhepsizlere Karşı Vesikalar adıyla İstanbul’da 1969 yılında yeniden yayınlanmıştır. Hamid İbrahim Abdullah, el-Vehhâbiyye, Fırkatün

li't-Tefrikatî beyne'l-Müslimîn, Dâru'l-Ma'şer, yer?, 1430/2009. Hasan b. Ali es-Sekkâf, es-Selefiyye'l-Vehhâbiyye, Efkâruha'l-Esâsiyye ve Cuzuruha't-Tarihiyye, Dâru'l-Îmami'r-Revvâs, Beyrut trz. Hasan b. Hasan Hazbek, el-Makâlâtü'l-Vâfiye fi'r-Reddi ale'l-Vehhâbiyye, Mısır 1928. Hasan eş-Şattî el-Hanbelî (ö. 1929), en-Nukûlu's-Şeriyye fi'r-Red ale'l-Vehhâbiyye, thk.: Besâm Hasan Umkıyye, Dâru Ğâri Hirâ, Dımeşk, 1997. Havâce Muhammed Hasan Cân (ö. 1931), el-Usûlu'l-Erbea fi Terdidî'l-Vehhâbiyye, İhlas Vakfı Yayınları, İstanbul 1923. 1928 yılında Farsça olarak yazılan bu eserin içinde Arapça bölümler de bulunmaktadır. Aynı müellifin Tarîku'n-Necât, adlı çalışması, A. Faruk Meyan tarafından Kurtuluş Yolu adı ile Türkçeye çevrilmiş ve İstanbul 1977 yılında basılmıştır. İbrahim b. Osman es-Semennûdî el-Attâr, Seadetü'd-Dâreyn fi'r-Reddi ale'l-Fırkateyn el-Vehhâbiyye ve Mukallidetü'z-Zâhira, Dâru'l-Hulûd li't-Türâs, Kahire 2009. Mevlana Muhammed Fazlurrasûl, Tashîhu'l-Mesâil. Eser, A. Faruk Meyan tarafından Vesikilarla Vehhâbiliğin İçyüzü adıyla İstanbul 1976'da neşredilmiştir. Muhammed A. Silheti, Seyfü'l-Ebrâr el-Meslûl ale'l-Füccâr. Bu eser A. Faruk Meyan tarafından Mezhepsizlik ve Vehhâbîlik olarak İstanbul 1978'de yayınlanmıştır. Samî Kasım Emin el-Melîcî, el-Vehhâbiyye, Mektebetu Medbûlî, Kahire 2006. Eserin ekinde İngiliz casus Hempher'in Arap ülkelerindeki hatıratına yer verilmiştir. Süleyman b. Abdilvehhâb en-Necdî (ö. 1206/1792), es-Sevâiku'l-Îlâhiyye fi'r-Reddi ale'l-Vehhâbiyye, Mısır 1928. Eser Muhammed b. Abdilvehhâb'ın kardeşi tarafından kaleme alınmıştır. Bu eserin ismi: Hucetun Faslu'l-Hitâb min Kitâbi'r-Rabbî'l-Erbâb ve Hadîsu Melikî'l Vehhâb ve Kelâmu Üli'l-Elbâb fi İbtâli Mezhebi Muhammed b. Abdilvehhâb olarak da zikredilir. İbrahim M. El-Bettâvî tahkikiyle Mısır'da 1408/1987 yılında, İstanbul'da da 1992 yılında, ofset olarak basılmıştır. Şii Müelliflerin Eserleri: Ali el-Kûranî el-Amilî, el-Vehhâbiyye ve't-Tevhîd, Dâru'l-Hüdâ, Kum 1427/2006. Ali Kurânî el-Âmilî, Wahhabism and Monoteism, Kum 1999. Çalışma daha çok Allah'ın müteşâbih sıfatlarına dair Vehhâbîlerin görüşlerini tenkit etmektedir. Cafer Sübhânî, Me'al Vehhâbiyyîn fi Hitatihim ve Akâidihim, Tahran 1986 ve aynı müellifin, el-Vehhâbiyye fi'l-Mizân, Beyrut 1988 adlı eserleri Vehhâbî düşünce ve pratiklerini eleştiren iki eserdir. Hâdî Kâşif el-Ğitâ, el-Ecvibetü'n-Necfiyye an Fetevâ'l-Vehhâbiyye, Müessesetü Bustâne Kitâb, Kum 1429/2008. Hüseyin Âl Kâşifu'l-Ğitâ (ö. 1954), Nakdu Fetevâ'l-Vehhâbiyye thk.: Seyyid Gayâs Tu'ame, Müessesetü Âl-i Beyt, Beyrut 1419/1988. Bu neşrin son kısmında Abdullah Muhammed Ali'nin hazırladığı Mu'cemu Má Ellefehû Ulemâu'l-Ümmeti'l-İslâmiyye li'r-Red alâ Hurufâtî'd-Da'veti'l-Vehhâbiyye isimli çalışma yer almaktadır. Bu çalışmada Vehhâbiliğe reddiye olarak yazılmış 213 eser, yazarı basım yeri ve tarihiyle birlikte tanıtılmaktadır. Hüseyin Ebû Ali, el-Vehhâbiyye, Cüzûruha't-

Her mezhebin kendisini en doğru ve en haklı mezhep olarak kabul etme âdeti olduğu gibi, Selefî Vehhâbîliğin de kendisini dinin merkezine oturtma âdeti bulunmaktadır. Dini anlama konusunda İslâm'ın diğer yorum ve tefsirlerine bütün kapılarını kapatarak, sadece kendi görüşlerini Hz. Peygamber'in dilinden, hadîslere onaylatma gayreti içinde oldukları söylenebilir. Bu tavırları sebebiyle, Kur'an'ın "Allah ve Resûlünün arasının ayrılmasını yasaklama"⁷ emri, hadîsler lehine ilgâ edilmektedir, denilebilir. Buna, hadîslerde tasvir edilmekte olan "geleneğe" uymayı kutsallaştırarak, İslâm'ın evrensellik, zaman ve mekân üstü olma özelliğine darbe vurdukları da eklenebilir.

Çalışmamızda, özellikle selefî tavrı benimsemiş olan hareketlerden olan Vehhâbîlik ve onun eleştirilen görüşleri üzerinde durulacaktır. Önce bu hareketin akâid ve imân ile ilgili görüşlerine, sonra da tarih, kültür ve siyaset hakkındaki tez ve antitezlerine değinilecek, söz konusu iddialardan örnekler verilecek ve nihayet bunların kısaca değerlendirmeleri yapılacaktır.

1. Akâid ve İmanla İlgili Konular:

Selefî olarak tanımlanan kesimlerin akâid konusundaki görüşlerini; ameli, imânın bir parçası olarak görmeleri sebebiyle, tasnif etmek oldukça zordur. İnsanın günlük hayatında yaptığı her eylem, doğrudan inançla ilişkilendirildiğinden konu karmaşık bir hale gelmektedir. Selefçi tutumun uzantı-

Tarihiyye Mevkıfuha'l-Müslimîn, Merkezu'l-Ebhâsi'l-Akâidiyye, Kum 1428/2007. Muhammed Cevad el-Belâğî, er-Redd ale'l-Vehhâbiyye, thk. Seyyid M. Ali el-Hakîm, Müessesetü Âl-i Beyt, Beyrut 1419/1998. Muhammed Hasan Kazvinî (ö. 1825), el-Berâhînu'l-Celiyye fi Ref'i Teşkîkâtî'l-Vehhâbiyye (thk.: M. M. H. el-Hilânî, Lübnan 1987. Bu eserin Farsça tercümesi Nakd-i ber Endîşe-i Vehhâbiyân (trç.: H. Târimî, Tahran 1374) adıyla, Türkçe çevirisi ise Harameyn Haramîleri (trç.: K. Çelik, İstanbul 1995) adıyla yayınlanmıştır. Sâib Abdülhamid, el-Vehhâbiyye fi Sûretihe'l-Hakîkiyye, el-Ğadîr li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Lübnan 1415/1995. Eserin sonunda Vehhâbîliğe reddiye olarak yazılmış otuz eserin ismi zikredilmektedir. Ayrıca bkz.: Ecer, Ahmet Vehbi, Tarihte Vehhabi Hareketi ve Etkileri, ASAM Yayınları, Ankara 2001, ss. 239-243; Büyükkara, Mehmet Ali, İhvan'dan Cüheyman'a Suûdî Arabistan ve Vehhabilik, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004, ss. 28-30.

⁷ en-Nisâ, 4/150-152.

sı olarak şekillenmiş olan Vehhâbilik'te de durum aynıdır. Bu sebeple önce, ulûhiyetle ilgili konuları ele almak gerekmektedir.

1. 1. Tevhîd'in Üç Bölünmesi ve Tekfir:

Akaid konuları arasında ulûhiyet bahsi, yani Tanrı anlayışı veya Tevhîd inancı öncelikli olanlardandır. Vehhâbiliğe göre Tevhîd inancı sistemin özünü oluşturmaktadır.

Muhammed ibn Abdilvehhâb'a göre Tevhîd, Hz. Peygamber'in bildirdiği en büyük farzdır. Namazdan, oruçtan ve zekâttan daha büyüktür. Hz. Peygamber'in bildirdiği farzlardan birisini inkâr eden nasıl kâfir oluyorsa, bütün peygamberlerin yolu olan Tevhîd'i inkâr eden de aynı şekilde kâfir olmaktadır. Bundan dolayı İbn Abdülvehhab, Tevhîd anlayışını çeşitli âyet⁸ ve hadislerle delillendirmekte ve üçe ayırmaktadır. Özellikle İbn Teymiyye'yi takip ederek bu üç hususun birbirini tamamlayıcı unsurlar olduğunu ileri sürmektedir⁹.

İbn Abdilvehhab'ın tevhîd anlayışının birinci basamağı *Tevhidü'l Esmâ ve's-Sıfât*; yani isim ve sıfatlarda Allah'ı birlemektir. Allah kendisini Kur'an'da, Peygamber de hadislerde O'nu nasıl nitelemişse, bu sıfat ve isimleri te'vil ve benzetme olmaksızın keyfiyetsiz olarak kabul etmektedir. Yani lafızları zahiri mânâsını değiştirmeden ve şekillendirmeden anlamak gerekir. Bu düşünce hem muhkem hem de müteşâbih âyetler için geçerlidir¹⁰.

İkincisi *Tevhid-i Rubûbiyet*'tir. Bu, yaratmada ve düzenlemede Allah'ın tek varlık olduğunun kabul edilmesidir. İbn Abdilvehhab'a göre rububiyet; en meşhur mânâsıyla Rabbin fiilidir, yani Allah'ın fiillerinde tek

⁸ Meselâ: "Allah kendisine ortak koşmayı elbette bağışlamaz, bundan başkasını dilediğine bağışlar." en-Nisâ, 4/116. Veya : " De ki: İşte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bilerek Allah'a çağırırız. Allah'ın şanı yücedir. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim." Yusuf, 12/108.

⁹ Muhammed b. Abdilvehhâb, Kitâbu't-Tevhîd, Şerh: Abdurrahman b. Nasır b. Sadî, Merkezi Şuûni'd-Da've, Medine 1413/1993, ss. 10-14; Fiğlah, E. Ruhi, Günümüz İslam Mezhepleri, İzmir ilahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2008, s. 195 vd.

¹⁰ İbn Abdilvehhâb, Kitâbu't-Tevhîd, ss. 10-14.

olduğuna inanmaktır. Ona göre bu anlayış, Tevhîd'in ortaya çıkması için tek başına yetmez, çünkü cahiliye Arapları da buna inanmaktaydılar. Bundan dolayı ibâdette de tevhîde gitmek gerekmektedir¹¹.

Üçüncüsü de *Tevhîd-i Ulûhiyet* veya *Tevhîdu'l-İbâdet*'tir. Bu tevhîd, ilk ikisinin tamamlayıcısı olarak, kulların fiillerini ihlâs ile Allah'a ait kılmak demektir. Yani ortağı olmayan Allah'tan başkasına dua ve recâda bulunmak, başkasından medet ummamak, büyük bir melek ve peygamber için bile kurban kesmemektir. Hz. Peygamber'in davetinin özeti bundan ibarettir. İbn Abdilvehhâb'a göre cahiliye halkı Tevhîd-i Rububiyeti kabul etse de ibâdet tevhîdi olan Tevhîd-i Uluhiyyet'i yerine getirmemişlerdir ve bu yüzden müşrik olmuşlardır¹².

Kaynağını daha önceki Havâric, Ehl-i Hadis mensupları veya İbn Teymiyye gibi âlimlerde gördüğümüz bu anlayışın özünü imân ile amelî bir görmek oluşturmaktadır. Başta Ebû Hanîfe olmak üzere, bilhassa İmam Mâtürîdî'de gördüğümüz imân amel ayrımı konusunda derin tartışmalar vardır¹³. Özellikle Cemel ve Sıffin ashâbının durumu üzerinden yapılan tartışmalarda Sahabe nesline kâfir veya müşrik dememek ve bu anlayışın yanlışlığını ortaya koymak için Mürcie, Ehl-i Re'y, Hanefî ve Mâtürîdî geleneğinin mensubu âlimler tarafından, amel, imândan bir cüz olarak kabul edilmemiş ve günahkâr müminlerin de İslâm dairesi içinde oldukları savunulmuştur. Selefçi tavrı benimseyen Hadis Taraftarları ve Vehhâbîler ise, bu problemi, büyük günah sahiplerine karşı (beğenmeseler de) şefaat edileceği teorisiyle aşmaya çalışmışlardır.

¹¹ İbn Abdilvehhâb, Kitâbu't-Tevhîd, ss. 10-14.

¹² Bkz.: İbn Abdilvehhâb, Kitâbu't-Tevhîd, ss. 10-14; Fığlah, İslam Mezhepleri, s. 195 vd. Aynı anlayışın uzantısı olarak bkz.: Bin Bâz, Abdülaziz b. Abdullah, Vücubul-Ameli bi Sünneti'r-Rasûli ve Küfru men Enkerehâ, Vezaratu's-Şuûni'l-İslâmiyyeti ve'l-Evkâf ve'd-Daveti ve'l-İrşâd, Riyad 1419/1988, s. 11 vd.

¹³ Bu konuda, Sönmez Kutlu'nun Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri, TDVY, Ankara 2000, adlı çalışması ile birlikte, 2011 yılında Konya'da düzenlenen II. Uluslararası Selçuklu Sempozyumunda sunmuş olduğumuz, "Selçukluların Din Anlayışının Kaynağını Teşkil Eden İmam Mâtürîdî'nin Ehl-i Hadis'e Yönelik Eleştirileri" başlıklı çalışmaya bakılabilir.

Selefcî Vehhâbî düşüncenin Tevhîd'i üçe bölerek bizzat Kur'an, Hz. Peygamber dönemi ve Selef-i Salihîn döneminde olmayan bir anlayışı ileri sürmeleri, böyle bir düşüncenin nevhur olduğu şekliyle eleştirilmiştir¹⁴. Başta Ahmed b. Hanbel olmak üzere, erken dönem âlimlerinde böyle bir tasnif bulunmamaktadır. Temel hadîs kaynakları olan, *Sahihler*, *Sünenler*, *Müsned* ve *Mu'cemler*'de böyle bir taksim yoktur. Hz. Peygamber'in davetinin, kelime-i şehâdeti ikrar ve putlara tapınmayı terk etmekten ibarettir. Tevhîd'in en özlü ifadesi olan İhlâs Sûresi'nde dahi böyle bir taksim yer almaz. Ayrıca bu üçleme, Tevhîd prensibine getirdiği farklı bir bakış açısı sebebiyle, en son nazil olan "Bu gün size dininizi tamamladım..."¹⁵ âyetinin hükmüne ters düşmekte ve benzeri âyetleri anlamsız hale getirmektedir¹⁶.

Selefi anlayışın en beğenmediği metod, aklın kullanılmasıdır. Bu bakış açısına göre kelâm ve felsefe ile uğraşmak doğru değildir. Bunun yerine rivâyete ve eskilerin geleneğine başvurmak gerekmektedir. Bundan dolayı, olguyu esas alan bir ictihad türü olan "istihsan"a başvurusu sebebiyle Ebû Hanîfe günümüzde dahi eleştirilmekte, yeni bir şeriat getirmekle itham edilmektedir. İslâm'ın aslını ve özünü muhafaza edeceğimiz iddiası ile kelâm ve felsefe tahsilini haram gören, akli dışlayan ve ona değer vermeyen anlayışın¹⁷, bir taraftan selefçilik yaparken, öte yandan Selef-i Salihîn'in yolundan gittiğini söylemek oldukça zordur.

¹⁴ Hoşafçı, Seyyid Ali, *Selefilik Adı Atındaki Görüşlere Selefice Cevaplar*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2013, s. 164-180.

¹⁵ el-Maide, 5/3.

¹⁶ Selefçilik üzerinden Müslümanları tekfir etmenin yanlış olduğunu ifade eden şu Âyet-i Kerîme de hatırlanabilir: "Ey imân edenler! Allah yolunda (cihada) çıktığınız zaman aklınızı başınıza alın, iyice araştırın ve size Müslüman olduğunu söyleyen kimseye (size selam veren kimseye), dünya hayatının menfaatini gözeterek: "Sen Müslüman değilsin!" demeyin. Allah katında pek çok ganimetler vardır..." en-Nisâ, 4/94. Ayrıca bkz.: Süleyman b. Abdilvehhâb en-Necdî (ö. 1206/1792), *es-Sevâiku'l-İlâhiyye fi'r-Reddi ale'l-Vehhâbiyye*, Hakikat Kitapevi, İstanbul 1992, s. 55 vd

¹⁷ Örneği çok olmakla birlikte, mesela bkz.: el-Kavsî, Müfrih b. Süleyman, *el-Menhecû's-Selefiyyu, Tarîfuhu Tarîhihu Mecâlâtuhu Kavâiduhu Hasâisuhu, Dâru'l-Fadîle*, Riyad 1422/2002, s. 392 vd..

1. 2. Te'vil'den Kaçınmak Adına Tecsim'e Varmak:

Selefi düşüncenin yapısını literal okuma ve metne bağlılık esası oluşturur. Bundan dolayı Selefler, temel metinlerde geçen Allah'ın sıfatlarına dair haberler konusunda herhangi bir yoruma ve te'vile gitmezler ve bundan şiddetle kaçınırlar. Bu tutumlarından dolayı temel metinlerde geçen Allah ile ilgili olan, el, yüz, kürsüye oturma gibi haberleri, keyfiyeti hakkında bir yoruma gitmeksizin, olduğu gibi kabul ederler. Onların bu tutumu Allah'ı bir cisme veya bir maddeye benzetmek olarak (tecsim) kabul edilir ve eleştirilir.

Selefi Vehhâbilik açısından tevhîd anlayışının tamam olabilmesi için Allah'ın kemalini ve O'nun için gerekli olan isim ve sıfatları bilmek ve te'vil etmemek gerekmektedir. Çünkü zatın kemali, onun en güzel isimleriyle ve yüce sıfatlarıyla birlikte mümkün olur. Buna göre Allah Teâlâ'nın, kitabında ve Hz. Peygamber'inin hadislerinde belirtildiği üzere, ilim, hayat, kudret, irade, iştme, görme, yaratma, sevgi, rıza, rahmet, gazap, istiva, ulüvv gibi sıfatları bulunmaktadır¹⁸. Bu sıfatların anlamları malumdur, fakat keyfiyetleri akıl ile bilinemez. Allah Teâlâ ancak kendisinin ve Rasûlü'nün vafettiği sıfatlarla, tahrife, ta'tile, tekfiye ve temsile sapmadan vafedilir. Bu konuda Kur'ân ve Sünnet'in dışına çıkılmaz¹⁹. Bunlar hakkında soru sormak bid'attir ve keyfiyetini Allah'a havale etmek gerekmektedir. Seleflik açısından bu sıfatları reddedip sadece, hayat, ilim, kudret, irade, kelâm, semî' ve basar olmak üzere yedi ile sınırlandırılan Eş'arîlerin görüşleri de yanlıştır²⁰.

¹⁸ Selefliğin erken dönemdeki temsilcilerinden olan Ashâbu'l-Hadîs sadece hadîs naklederek fıkıh alanında görüş bildirmemiş, aynı zamanda rivâyet metodunu kullanarak bir din anlayışı geliştirmiştir. Bu anlayış mecâz ve yorum'dan uzak olup daha çok maddeci veya şekilsel yapıya sahiptir. En çarpıcı örneklerinin Allah anlayışında görüldüğü bu düşünce sistemindeki aşırılığın boyutları bazen câhiliyye dönemindeki putperestlik tasavvurlarını hatırlatacak veya Hıristiyanlığın İsa anlayışının ötesine geçecek noktaya ulaşmıştır.

¹⁹ Bununla birlikte Allah'ı, yarattıklarına benzeten, kâfir olduğu gibi, Allah'ın kendisini vafettiği şeyleri inkâr eden de kâfir olur. Bkz.: el- Kavsi, Seleflik, ss. 129-132.

²⁰ el- Kavsi, Seleflik, s. 138.

Muhalifleri tarafından mücessime diye tenkit edilen Selefliliğin Allah anlayışı ciddi problemlerle doludur. Allah'ı insan şeklinde tasvir ettiği için, Hıristiyanlığın Hz. İsa hakkındaki görüşlerine söyleyecek sözü olmamalıdır. Ehl-i Hadis, Allah'ın yüzü, gözü, kulağı, elleri, parmakları ve ayağının olduğu, onun konuştuğu ve görülebileceğini savunan birçok rivâyet nakletmiştir. Onlara göre "Allah her yeredir" demek Allah'ı nefyetmek (o yoktur demek) demektir. Bunun yerine Allah arşın ve kürsün üzerinde ve göktedir demek gerekmektedir²¹. Sonuçta Selefler tarafından nesnel ve beşer dünyasının içinde yer alan bir tanrı anlayışı geliştirilmiş, en büyük hasımları olan sûfi akımların vahdet-i vücudçu anlayışlarının malzemesi onlara bizzat kendileri tarafından verilmiştir. Ashabu'l-Hadis'in böylesine somut bir tanrı anlayışı karşısında, muhalifleri olan Mu'tezile'nin geliştirdiği tanrı anlayışı ise daha aşkın ve müteâl olan niteliklere sahiptir, denilebilir.

Seleflerin sıfatlar meselesindeki tutumları, tartışmayı te'vil ve mecâz konusuna götürmüştür. Selefler açısından Kur'an'da te'vil ve mecâz vardır demek caiz değildir. Çünkü Kur'an'da mecâz vardır demek, bir nevi çarpıtmadır ve onda nefyi caiz olan şeylerin bulunmasını gerektirir. Halbuki Kur'an'dan bir şeyi nefyetmek kesinlikle caiz değildir. Bu da Kur'an'ı diğer sözlerin seviyesine indirmek demektir. Şayet Kur'an'da mecâz vardır denilecekse, mecâz diye isimlendirilen şeylerin hepsi, farklı söyleyiş biçimleri olarak aynı şeyleri kast eden, dilin üsluplarından birisi olmalıdır. Seleflik açısından her halükarda zahiri anlamın dışına çıkmak doğru değildir²².

Seleflerin te'vil ve mecâzı kabul etmeyen anlayışları, te'vil ve mecâzın bulunduğu dair açıklamalarla reddedilmiştir. Bu tenkitlerin başında, "her dilde mecâzın bulunduğu" açıklaması gelmektedir. Meselâ, cesur ve korkusuz birisine "aslan" denilmesi bunun bir delilidir. Burada kullanılan kelime, aslı anlamından çıkıp, başka bir anlama gitmektedir. Aslan ifadesi ile bir hayvan değil, insan kast edilmektedir. Dilde mecâz bulunduğu gibi Kur'an'da da mecâz bulunmaktadır. Kimi âyetlerde "Ben" yerine "Biz (indirdik)"²³,

²¹ Örnekleri için bkz.: İşcan, Seleflik, s. 192.

²² el- Kavsî, Seleflik, ss. 149-150.

²³ el-Hicr, 15/9; el-İnsan, 76/23.

“Rahman arşa istiva etti”²⁴, “Rabbini geldi”²⁵, “Şüphesiz biz sizinleyiz”²⁶ gibi ifadeler mecâzdır. Aynı şekilde, “Allah’ın yolu”, “Allah’ın nuru” gibi ifadelerle birlikte, “Altlarından nehirler akmaktadır” ifadesi de mecâzdır, çünkü akan nehir değil, içindeki sudur. Veya “Âdem’e isimlerin tamamını öğretti”²⁷ ifadesinde kast edilen sadece varlıkların ismi değildir. Çünkü başka bir âyette, “Biz hangi peygamberi gönderdi isek, ancak kavminin lisanı ile gönderdik”²⁸ buyrulmaktadır. Bu durumda Allah veya Peygamber’inin ifade ettiği her söz, o dilde ne anlama geliyor ise o anlamı içermektedir. Yani o toplum tarafından mecâzî ifadeler zaten kullanılmaktadır.

Selefcî Vehhâbîlik ile ilişkilendirilen, te’vil ve mecâzı reddeden anlayışa, mesnet olarak gösterilen birçok âyet-i kerîme, aralarında Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve İbn Hazm gibi zâhirîlikleri ile meşhur olan selef âlimleri tarafından da te’vil edilmiştir. Meselâ: “Yüzünüzü nereye dönerseniz, orada Allah’ın yüzü vardır”²⁹, âyeti, “kible”, “Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir”³⁰ âyeti, “ilim”, “Rabbini geldi”³¹ âyeti, “Rabbinin sevabı”, “O’nun yüzü (vechi) dışında her şey helâk olacaktır”³² âyeti, “Allah’ın mülkü”, “Allah, çok geniştir, çok bilendir”³³, “..fazlı ve lütfu geniş olan Allah çok cömert ve çok bilendir” ve “Allah her şeyi hakkıyla kuşatmıştır”³⁴ âyetleri, “yaratıklarından her şeyi, ilmi ve kudreti ile kuşatmıştır” şeklinde te’vil edilmiştir³⁵.

²⁴ Taha, 20/5.

²⁵ el-Fecr, 89/22.

²⁶ es-Saf, 61/12.

²⁷ el-Bakara, 2/31.

²⁸ İbrahim, 14/4.

²⁹ el-Bakara, 2/115.

³⁰ el-Hadid, 57/4.

³¹ el-Fecr, 89/22.

³² el-Kasas, 28/88.

³³ el-Bakara, 2/261.

³⁴ el-Bakara, 2/19.

³⁵ Geniş açıklamalar için bkz.: el-Bûtî, es-Selefiyye, s. 151 vd.; Kansızoğlu, Hüseyin, “Dilde ve Kur’ân’da Mecâz Yok mudur?” Guraba Mecmuası’ndan nakleden: Hoşafçı, Selefilik, içinde, s. 812 vd., ss. 826-835 ve ilerleyen sayfalar.

Söz konusu âyetler, mecâzî ifadeler olup, te'vil edilenlerden bazılarıdır ve bu örnekleri çoğaltmak mümkündür³⁶.

Selefi bakış açına göre Hz. Peygamber'in sıfatları konusu da oldukça problemlidir. Rivâyetler üzerine kurulu olan Selefi anlayışa göre Hz. Peygamber de insan ötesi bir varlık olup birçok mitolojik özelliklerle bezenmiştir. Cahiliye dönemi müşriklerinin Hz. Peygamber'den istedikleri beşer ötesi peygamber anlayışı, aklın kabul edemeyeceği rivâyetler aracılığıyla temin edilmiştir³⁷. Bir bakıma, Kur'an'ın ısrarla reddettiği insanüstü peygamber anlayışı, bu kesim sayesinde yeniden Müslümanların kültürüne dâhil edilmiştir.

Selefi Vehhâbî çevreler te'vil konusunu siyasî olaylarla da ilişkilendirmektedir. Bu kesime göre, tarihte yaşanan Hz. Osman'ın katli, Cemel ve Siffin savaşları, İbn Zübeyr ayaklanması, Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beyt mensuplarının katli, filozofların ortaya çıkması, Karmatîler, İsmâîlîler, Nusayrîler gibi mezhebî oluşumların teşekkülü, Mu'tezile ve Mihne hadisesi gibi olayların sebebi hep te'vildir³⁸. Oysa te'ville ilişkilendirilen siyasî olaylar, mezhebî

³⁶ Bu konuda, farklı rivâyetler olmakla birlikte meşhur haberlerden birisi şudur: Sahabeden Şerîd b. Süveyd adlı birisi Hz. Peygamber'e gelerek, annesinin, mümin bir cariyeyi azat etmesini vasiyet ettiğini, kendisinin siyahî bir cariyesi olduğunu, onu azat etmekle bu vasiyeti yerine getirip getiremeyeceğini sorar. Hz. Peygamber de cariyeyi kendisine getirmesini söyler. Cariye gelince "Allah nerede?" diye sorar. Cariye de eliyle yukarıyı işaret eder. Ardından "Ben kimim?" diye sorar. Cariye: "Allah'ın peygamberi" diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Peygamber cariye'nin mümin olduğuna hükmeder. Bkz.: Ahmed b. Hanbel, thk.: Şuayb Arnavut ve diğerleri, Müsned Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1988, I, s. 71. no: 23813, (Şamile); Hoşafçı, Selefilik, s. 865 vd.

³⁷ Bu rivâyetlere göre Hz. Peygamber'in parmaklarından sular fışkırmış, üç yüz kadar kişiye abdest aldırılmış, defî hacet yapmak için dört arşınlık mesafedeki iki ayrı ağacı emriyle bir araya getirmiş, sonra tekrar yerlerine göndermiş, yüz kadar kurdun (canavar) arasında tek başına oturmuş, ağaçlarla sohbet etmiş, deliliği bulunan bir çocuğu kusturmuş ve midesinden siyah köpek yavrusu çıkarmış veya kendisi öldükten sonra dahi, Medine'de gerçekleşen bir kuraklık için yağmur yağdırmıştır. Örnekleri için bkz.: İşcan, Selefilik, s. 202 vd.

³⁸ el-Kavsî, es-Selefiyye, ss. 395- 396.

oluşumlar veya âlim/aydın/filozof kişiler, insan aklının kullanılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Aklın kullanılması ise olumsuzlukların sebebi olarak görülemez. Tam tersine birçok iyilik ve hayır, aklın kullanılması ile elde edilmektedir. Üstelik, Kur'an-ı Kerim tarafından, aklını kullanmayanların pislik (rics) içinde oldukları bildirilir³⁹.

Hülâsa Seleflik, örneği verilen bu âyetleri ve diğer dinî metinleri anlamak konusunda akıl yormayı "dini tahrif etmek ve bid'at çıkarmak" olarak kabul etmiş bunların yorumlanmasını yasaklamıştır. Onların bu tavırları ise İslâmî düşünce ve kültürün gelişmesine engel olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

1. 3. Şefaât ve Tevessül'ün Reddi:

Şefaât meselesi Selefî düşüncenin önemle üzerinde durduğu konulardan birisidir. Şefaât, "birisinin başışlanmasına aracı olmak ve delalet etme anlamına" gelmektedir. İbn Abdilvehhâb, şefaât hakkındaki görüşlerinde Kur'an-ı Kerim'den bazı âyetleri delil olarak kullanmakta⁴⁰, ve şefaati, müşriklerin âdeti olduğu için sadece Allah'ın iznine bağlamaktadır. Ona göre: Sadece tasavvuf erbabı değil, Hz. Peygamber dahi, Allah'ın izni olmadan hiç kimse, hiç kimseye şefaât edemez. Allah Teâlâ müşriklere değil de, sadece muvahhidlere şefaât izni verecektir ve şefaât yalnız Allah'ındır. Çünkü cahiliye devri Arapları Yüce Allah'ı bildikleri ve inandıkları halde, Allah'a yaklaşıtıracığına ve O'nun nezdinde şefaât edeceklerine inandıkları bazı varlıkları aracı yapmışlardır. Müşriklerin kimi, putlara tapar, onlardan isterler, bazıları evliyadan kurtuluş bekler, bazıları da Hz. İsa ve Hz. Meryem'den medet umarlar. Bundan dolayı Tasavvuf ve tarikatlar insanların sapmalarına sebep

³⁹ Yûnus, 10/100.

⁴⁰ Meselâ: "Rablerinin yanına toplanacaklarından korkanları Kur'an'la uyar. Ondan başka sıkı bir dost ve aracıları (şefaâtçileri) yoktur." el- En'âm, 6/51; "Öyle bir günden sakının ki, kimse kimsenin yerine bir şey ödeyemez, kimseden şefaât da kabul edilmez, fidye alınmaz. Onlara yardım da edilmez." el- Bakara, 2/48; "O'nun izni olmadan katında şefaât (aracılık) edecek kimdir?" el- Bakara, 2/255; "Allah dilediğine ve hoşnut olduğuna izin vermedikçe, göklerde bulunan nice meleklerin şefaati bir şeye yaramaz." en-Necm, 53/26; "De ki: Bütün şefaât Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonra yalnız O'na döndürüleceksiniz." ez- Zümer, 39/44.

olmuştur. İnsanların bir şeye bağlanmadan hakikate erişemeyeceği iddiası ve inancı küfürdür. Tarikat de, başkalarını istismar etmek için bir vasıta ve müridin kendisini vesile ittihaz ettirmesine bir yoldur. Kur'ân-ı Kerîm'den başka mürid, Allah'tan başka hidayet verici aramak caiz değildir⁴¹.

Tasavvufî çevreler İbn Abdilvehhâb'ın şefaath hakkındaki görüşlerini, kendi iddialarını ispat eden bazı âyet⁴² ve hadîs metinleri⁴³ ile reddederler. Onun iddialarına karşılık, âyetlerde geçen "Allah'ın izin verdiği kimselerin" kendi çevrelerinden insanlar olduğunu ileri sürerler.

Şefaath konusunda Selefçi Vehhâbî çevreler ile tarikatçı sûfî çevreler arasındaki tartışma, Allah adına yeryüzünde otoriteyi kimin kullanacağı ihtilâfından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar selefçi çevrelerin kullandığı metinler daha güçlü görünse de, tasavvufçu çevreler de delilden yoksun değildirler. Hatta Vehhâbî çevrelerin tenkitleri bizzat şefaath konusunun reddine değil, bu hakkın kimde olduğuna veya özellikle tasavvufçularda olmaması

⁴¹ İbn Abdilvehhâb, Kitâbu't-Tevhîd, s. 60 vd.; Ecer, Vehhabi Hareketi, s. 74 vd.

⁴² Meselâ: "Kim güzel bir şefaath (güzel bir işe aracılık) ederse, ondan nasibi olur..." en-Nisâ, 4/85; "...O'nun izni olmaksızın hiçbir şefaathçı şefaath edemez..." Yunus, 10/3; "Rahman'ın huzurunda söz almış olanlar dışında hiç kimse şefaath edemeyecektir." Meryem, 19/87; "O gün, Rahman'ın şefaath izni verip, sözünden razı olduğu kimselerden başkasının şefaathi fayda vermez." Taha, 20/109; "...Onlar, Allah'ın razı olduklarından başkasına şefaath etmezler ve hepsi O'nun korkusuyla titrerler." el-Enbiya, 21/28.

⁴³ Meselâ "Müminler (kıyamet gününde) Hz. Âdem, sonra, Hz. Musa sonra da Hz. Muhammed'den istiğase edecekler veya şefaath isteyeceklerdir". Bkz.: Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), Sahîh-i Buhârî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, Zekat, 52; "Ümmetimden bazıları var ki; büyük bir cemaate, bazıları bir kabileye, bazıları bir gruba ve bazıları da vardır ki, tek bir kişiye şefaath eder ve cennete girmesini sağlar." Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî (ö. 279/892), Sünen, Kıyamet, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, 11; "Kıyamet günü üç grup şefaath edecektir: Peygamberler, âlimler ve şehitler." İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (ö. 275/887), Sünen, Zühd, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, 37; "Şehit, ailesinden yetmiş kişiye şefaath eder.", Ebû Davut, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistanî (ö. 275/889), Kitâbü's-Sünen, Cihad, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, 28.

gerektiğine yöneliktir. Dolayısı ile mesele dinî olmaktan daha ziyade, hâkimiyet ve egemenlik kavgası olarak görünmektedir.

Teveşül meselesi de Selefî Vehhâbî çevrelerin eleştirdiği ve dolayısıyla eleştiriye konu oldukları hususlardandır. Teveşül ve aracı kılmak; “onunla başkasına yaklaşılacak şey” anlamına gelmektedir. Selefiliğe göre; tasavvuf erbabının, evliyanın hayattayken veya öldükten sonra tasarrufta bulunduğu veya bulunacağı görüşü yanlıştır. Çünkü tasarruf ve takdir, yaratma ve tedbir, yaşatma ve öldürme yalnız Allah’a aittir. Bu konular ibâdet tevhîdi ile ilişkili olduğundan, dua, adak, kurban, ümit, korku, tevekkül, yardım dileme, haşyet ve inâbet gibi her türlü ibâdet sadece Allah’a yapılmalıdır⁴⁴.

Selefî Vehhâbîlere reddiye olarak Tasavvufî çevreler teveşülü, “Allah’a yaklaşmak için bir vesileye sarılmak” veya “bir vesile ile Allah’a yaklaşmak” olarak tanımlarlar⁴⁵. Vehhâbîlerin niyet okurcasına kendilerine itham etmelerine karşılık, Allah’a yapılması gereken ibâdet, hürmet ve tazimin, şeyhlerine karşı yapılmadığına, bir şeyhten Allah’tan korkar gibi korkmadıklarına, Peygamber, evliya ve melekleri, Allah’ı sever gibi sevmediklerine, asıl duayı Allah’a yaptıklarına, herhangi bir şeyh, hoca veya müşîdin haramı helal, helali haram sayma yetkisinin olmadığına, Allah’a ortak koşmadıklarına ve tâğutları kabul etmediklerine dair açıklamalarla cevap verirler⁴⁶.

Sûfiler, teveşül hakkındaki görüşlerinin, Kur’ân’da kesin olarak reddedilmediği, teveşülü destekleyen bazı âyet⁴⁷ ve hadîsleri ilave ederler⁴⁸. Ay-

⁴⁴ el-Kavsî, Seleflik, s. 124.

⁴⁵ Ülkemizde yaygın olan; “bi hürmeti’l-seyyidi’l-mürselîn, ve bi hürmeti’l-fatîha” gibi ifadeler, bu anlayışın örneklerindedir. Bkz.: Hoşafçı, Seleflik, s. 111.

⁴⁶ Hoşafçı, Seleflik, s. 139.

⁴⁷ “Ey imân edenler, Allah’tan korkun ve O’na yaklaşmak için vesile arayın.” el-Maide, 5/35; “Onların yalvardıkları bu varlıklar da, Rablerine hangisi daha yakın olacak diye vesile ararlar.” el- İsrâ, 17/57; “Ey imân edenler, sabır göstererek ve namazı vesile kılarak Allah’tan yardım dileyin.” el- Bakara, 2/153.

⁴⁸ “Hz. Ömer’in de içinde bulunduğu bir mecliste Hz. Peygamber: ‘Üveys el-Karani’yi görürseniz, kendisinden dua talep ediniz!’ buyurmuştu. Bunun üzerine Hz. Ömer her Yemen’den gelene: ‘İçinizde Üveys var mı?’, diye soruyor ve onu arıyordu. O’nu bulduğunda ‘Ömer’e dua et!’, istirhamında bulunmuştu.” Müslim, Ebû’l-

rıca, hadis kaynaklarından naklettikleri bazı olayları da aktarırlar⁴⁹. Şeyhlerinin, bu ümmetin manevî yöneticileri olduğunu ileri süren, Şi'a'nın imamet

Hüseyin Kuşeyrî Nisaburî Müslim b. Haccac (ö. 261/875), Sahih, Fezâilu's-Sahâbe, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, 55. no: 2542. Krş.: Hoşafçı, Seleflik, s. 163.

⁴⁹ 1). "Hz. Ömer, Hz. Abbas ile istiskâ ettikten sonra şöyle demiştir: 'Vallahi bu Allah'a bir vesiledir ve O'nun katından bir rütbedir.'" Buhârî, Sahih, İstiskâ, 3. 2). "Enes b. Mâlik'ten: Hz. Ömer döneminde halk kuraklık tehlikesiyle karşılaşınca, Ömer, Abbas b. Abdilmuttalib'i vesile kılarak Allah'tan yağmur talebinde bulunur ve şöyle der: 'Allah'ım, bizler daha önce Hz. Peygamber'i vesile edinerek sana niyazda bulunurduk. Sen de bize yağmur verirdin. Şimdi ise Peygamber'imizin amcasını vesile kılıyor ve senden talep ediyoruz, bize yağmur ihsan et!' Enes b. Mâlik, Hz. Ömer'in bu duasından sonra yağmur yağdığını belirtir." Buhârî, İstiskâ, 3. 3). "Osman b. Huneyf'ten: "Gözleri görmeyen bir adam bir geldi ve Hz. Peygamber'e: 'Ey Allah'ın Rasûlü, gözlerim görmüyor, dua edin benim gözlerim iyi olsun!' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: 'İstersen dua edeyim, istersen sabret, ama sabretmen senin için daha hayırlıdır,' buyurdu. Gözleri görmeyen adam, bu durumun kendisine çok ağır geldiğini ve açılması için dua etmesini istedi. O zaman Hz. Peygamber şöyle buyurdu: 'Öyleyse git, güzel bir abdest al, sonra şöyle dua et!: 'Allah'ım, Rahmet Peygamber'in Muhammed ile senden istiyor ve sana yöneliyorum. Şu hacetimin yerine getirilmesinde Ey Muhammed ben seninle Rabbime yöneldim. Ya Rabbi, O'nu benim hakkımda şefaâtçi kıl!' Ravi diyor ki: Bu zât gitti, biz daha Hz. Peygamber'in yanından ayrılmadan geri geldi. Baktık ki gözleri iyi olmuştu." Tirmizî, Sünen, ed-Deavât, no: 3578. 4). "Enes b. Mâlik'ten nakille: Hz. Ali'nin annesi Fatıma binti Esed vefat ettiğinde, kabrine defnedilirken Hz. Peygamber gelir ve şöyle dua eder: 'Allah yaşatan ve öldürenidir. O, ölümsüz bir hayata sahiptir. Annem Fatıma binti Esed'in günahlarını affet, ufkunu aç, Nebi'nin ve benden önceki enbiyanın hatırı için kabrini genişlet! Çünkü Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin'". Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub (ö. 360/971), Mu'cemu'l-Kebîr, thk.: Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi, Mektebet'ül-Ulûm ve'l-Hikem, Musul 1404/1983, XXIV, s. 351, no: 871. 5). "Hz. Ömer devrinde halk şiddetli bir kıtlığa maruz kalmıştı. Bir adam Hz. Peygamber'in kabrine gelerek: 'Ey Allah'ın Rasûlü, ümmetin için yağmur yağmasını iste! Zira onlar helâk oldular' dedi. Bunun üzerine adama rüyasında şöyle denildi: 'Ömer'e git, ona selam götür, halkın suya kavuşacağını haber ver ve ona şunu söyle: 'Senin vazifen, iyi muamelede bulunmak, dengeli ve güzel hareket etmektir.'" Adam derhal giderek durumu Hz. Ömer'e bildirdi. Bunun üzerine Ömer ağladı ve sonra da: 'Rabbim, üstesinden gelemediğim

teorisine oldukça benzeyen bir anlayışı savunurlar⁵⁰. Kanaatimizce yapılmak istenilen şey⁵¹, liderlerinin dinî otoritesini sağlamlaştırmak ve onlara ilahî vasıflar yüklemektir.

şeyler hariç, çaba sarf etmekten geri durmuyor ve elimden geleni yapıyorum' dedi." İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed (ö. 235/849) el-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr, thk.: Saïd el-Hâkim, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1414/1994, VII, ss. 482-483. 6). "Kim evinden namaza çıkar da: 'Ey Allah'ım, şüphesiz ki ben, Senden, (Senden) isteyenlerin, senin üzerindeki hakkı ile istiyorum... Bu yürüyüşüm hakkı ile Senden istiyorum... Şüphesi ki ben iftihar etmek için de çıkmadım, kendimi beğenmişlik sebebiyle de çıkmadım, gösteriş için de çıkmadım, Gazabından korunmak ve rızanı aramak için çıktım... İşte bu yüzden Senden, beni ateşten korumanı ve günahlarımı bağışlamamı istiyorum... Çünkü günahları senden başka bağışlayacak yoktur' derse Allah vechiyle ona döner ve onun için yetmiş bin melek istiğfar eder." Ahmed b. Hanbel, Müsned, no: 11172. 7). "Bir ara Medîne'ye çok şiddetli bir kıtlık isabet etmişti. Herkes durumdan Hz. Aişe'ye şikâyetçi olmuşlardı. Bunun üzerine Aişe: 'Hz. Peygamber'in kabrine gidin ve gökyüzü ile arasında bir engel kalmayacak şekilde, çatısına bir pencere açın!' diye talimat vermişti. Gidip aynen dediğini yaptık. Akabinde otlar yetişip, hayvanlar semizleşinceye kadar yağmur yağmıştı." ed-Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman Ebû Muhammed (ö. 255/868), Sünen, thk.: Fevaz Ahmed Zümreli (?), Halid es-Seb'i el-İlmî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1407/1987, I, s. 56, no: 92. 8). "İbn Abbas'tan nakille, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: 'Şüphesiz ki Allah Teâlâ'nın, hafaza meleklerinin dışında, yeryüzünde melekleri vardır ki, ağaç yapraklarından düşenleri yazarlar. Sizin birinize çöl arazisinde bir aksaklık isabet ederse, "Ey Allah'ın kulları, (bana) yardım edin, diye seslensin!" Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. El-Hüseyn (ö. 458/1066), Şuabu'l-İmân, thk.: M. es-Saïd Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1410/1990, VI, s. 128, no: 7697. Ayrıca bkz.: Hoşafçı, Selefilik, 186, 223, 201-202, 250, 266, 354, 420 vd.

⁵⁰ Türkçedeki yaygın kullanımı ile "Abdal", doğru şekli ile "Ebdâl" (tekili: Bedel) anlayışının kaynağı olan rivâyet şu şekilde aktarılmaktadır: "Bu ümmetin içinde İbrahim tabiatı üzere kırk, Musa tabiatı üzere yedi, İsâ tabiatı üzere üç ve Muhammed fitratı üzere bir kişi bulunur. Bunlar derecelerine göre halkın efendisi sayılır." Zayıf olarak kabul edilen rivâyetin benzeri için bkz.: Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, no: 896 ve 22803; el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed (ö. 1162/1749) Keşfü'l-Hafâ, Beyrut 1408/1988, I, s. 26, no: 35.

⁵¹ Tasavvuf şeyhlerinin "Benî İsrail nebilerine benzediğini" ileri süren bazı hadis metinleri şöyledir: "İsrailoğullarını, peygamberleri yönetip idare ederdi. Bir

Tevessül konusu ile ilişkili olarak tasavvufi çevrelerin bazı Kur'ân âyeti ve hadîs metinlerini kullanarak, ruhların ölümsüz olduğu, bu ölümsüz ruhların başında Hz. Peygamber'in ruhunun geldiği ve ümmetinden yardım isteyenlere yardımcı olduğu şeklinde görüşleri de bulunmaktadır⁵². Hz. Peygamber'in böyle bir yetkisini ispat ettikten sonra, onun sünnetine sarılan evliya ve asfiyâya bu özelliği tevarüs ettirmek zor olmamaktadır. Bu çevrelerin asıl hedefi Hz. Peygamber'in tevarüs ettirilen sıfatlarını edinmiş olan müritlerle müritler arasında, Peygamber ve sahabe ilişkisine benzer bir ilişki geliştirmek ve ahlâklı bir toplum oluşturmaktır.⁵³ Başta Hz. Peygamber olmak

peygamber vefat edince, yerine başka bir peygamber gelirdi. Benim ümmetimin durumu ise böyle değildir. Benden sonra hiçbir peygamber gelmeyecek fakat (Benim adıma bu işi yürütecek) halifeler bulunacak, sayıları da çok olacaktır.” Bkz.: Buhârî, Sahîh, Enbiya, 50; İbn Mâce, Cihad, 42.

⁵² “Allah yolunda ölenlere ölümler demeyin! Bilakis onlar diridirler fakat siz bilmezsiniz.” el- Bakara, 2/154. “Hz. Aişe'den rivâyetle: ‘Ruhlar toplu ordulardır. Onlardan birbiriyle tanışanlar itilaf ederler, tanışmayanlar ise ihtilâf ederler’” Buhârî, Enbiya, 2. Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivâyetle: ‘Muhakkak ki müminlerin ruhları, daha sahipleri birbirini görmeden, bir gün ve gecelik yol mesafesinde karşılaşılır’ Buhârî, Edebü'l-Müfred Müslümanın Edep ve Ahlakı, thk.: M. Nâsıruddin Albânî, trc.: Rauf Pehlivan, Motif Yayınları, İstanbul 2005, no: 263; Bekr b. Abdullah'dan rivâyetle: ‘Benim hayatım sizin için hayırlıdır. (Sağlığımda) bir takım işler yaparsınız, size (onlarla ilgili hükümler) bildirilir. Ben öldüğümde ise vefatım sizin için hayırlı olur. Çünkü amelleriniz bana (kabrimde) arz edilir, hayır görürsem Allah'a hamd ederim, şer görürsem, Allah'tan sizin için af dilerim.’ İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448), el-Metâlibu'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye, thk.: Habiburrahman el-A'zamî, el-Matbaatu'l-Asriyye, Kuveyt 1393/1973, no: 3853 (Zayıf kaydı ile). Krş.: Hoşafçı, Selefilik, 738 vd.

⁵³ Selefçi Vehhâbî düşüncenin kendine özgü bir ahlâk anlayışından söz etmek oldukça zordur. Bu çevreler açısından ahlâk ile ilgili olarak anlaşılan şey “zühd” hayatı yaşamaktan ibarettir. Felsefi bir tutarlılık anlamına gelen ahlâk meselesi Selefçi düşüncenin sınırları içine dâhil değildir. Ahlâk konusunu problem haline getirip incelemeye çalışan en geniş çevre, İslam kültürü açısından felsefeci ve tasavvufçu kesimlerdir. Fakat İslam'ı en öz şekli ile yaşadığı iddiasında olan sûfî çevreler, aynı şekilde, İslam'ı en öz şekliyle anlayıp yaşadıklarını iddia eden Selefçi Vehhâbî çevreler tarafından tekfir edilmişlerdir. Bu konunun ahlâk ile ilişkisi, her ne

üzere, seçkin kimselerin ruhlarının ölümsüzlüğü meselesi, “ruh” ve “ruh-beden” ilişkisi konusunu gündeme getirmekte ve problem Hz. Peygamber’le ilişkilendirilmektedir. Sûfilere göre Hz. Peygamberle iletişime geçmek de mümkündür⁵⁴.

Tasavvufî çevrelerin şefaatin ve tevessül konusundaki kanaatlerinin özeti, şefaatin hak ve hakikat olduğu, bunun Allah’ın iznine tabî olduğu, kâfir ve Allah’ın razı olmadığı kimselere şefaatin fayda vermeyeceği, farzları terk edip haramları işleyen kimselerin şefaatin beklentisinin olmaması gerektiği, bazı kullarına şefaatin hakkı verilmiş ise, bu hakkın, o kimselerin dünyadaki müttakî, zahit ve ibâdetle dolu yaşantılarından kaynaklandığı şeklinde sıralamak mümkündür⁵⁵. Oysa Müslümanlara yol göstermesi gereken şeyler, mezarlarda yatan ölümler veya geçmişin taklidi olmamalıdır. Bunların yerine, aralarında o ölümlerin de bulunduğu büyük şahsiyetlerin bıraktığı ve bugünkü insanların geliştirdiği, doğruluk değeri olan ilkelere sarılmak gerekmektedir.

Kanaatimizce şefaatin ve tevessül konusunda (tekkir düşünceleri hariç) haklı olan Selefî çevrelerdir. Kur’ân’a göre, bir kimsenin, başka bir kimseye şefaatin etmesi, Allah’ın iznini dışında mümkün değildir. Tevessül meselesi de Kur’ân ve Hz. Peygamber’in sünneti ile uyuşan bir anlayış değildir. İslâm dini hem bu dünyada hem de âhirette bireyin sorumluluğunu esas almaktadır. Bireyin sorumluluğunu başkasının üzerine yıkması veya tembelliğe yönelmesi en başta ahlâkî bir anlayış değildir. Sûfilerin kullandığı âyet ve hadis metinlerinden toplumsal hükümler veya çoğunluğu ilgilendiren yargılar çıkarmak doğru değildir. Belki, bireyi ilgilendiren ve şahsî tecrübelerine mesnet olarak kabul edilebilir.

kadar güçlü bir ahlâk felsefesi geliştirip geliştirmedikleri tartışılabilir olsa bile, tasavvufî çevrelerin ahlâk ve edep konularına yoğunlaşmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bilhassa “emir bi’l-maruf ve’n-nehy ani’l-münker” anlayışları sebebiyle, kendileri gibi düşünüp, davranmayanlara karşı sert ve kaba davranmaları, selefî çevrelerin ciddi bir ahlâk sorununa sahip olduklarını göstermektedir.

⁵⁴ Çünkü namaz kılan bir kimse, her tahiyat’a oturduğunda, günde yirmiden fazla “es-Selamu aleyke eyyühe’n-Nebiyü” demekle, yani, “Ey Peygamber sana selam olsun” şeklinde O’na nidâ etmektedir. Bkz.: Hoşafçı, Selefîlik, 734 vd.

⁵⁵ Bkz.: Hoşafçı, Selefîlik, s. 764.

1.4. Muska ve Nazarlık Üzerinden Niyet Okumacılık:

Selefi Vehhâbî çevrelerin şefaât ve tevessül konusundan sonra, küfür veya şirk olarak kabul ettikleri davranışlardan bir diğeri de muska veya nazarlık taşınması meselesidir⁵⁶. Onlara göre; bu takıları taşıyanlar, Allah'ın yetki alanını, bu türden şeylere yüklemekte ve Allah'a ortak koşmaktadırlar.

Tasavvufî çevreler, korku ve benzeri şeylerden korunmak için dua etmek, âyet veya hadîs gibi şeyleri taşımanın bazı şartlara bağlı olarak, caiz olduğunu ileri sürerler. Ancak bunları istismar edip sanat haline getirmek haram olarak kabul edilmiştir. İleri sürülen şartlara göre; okunan ve yazılan şeyler âyet veya hadîslerden olmalıdır, mânâsı bilinmeyen isim, harf veya resim kullanılmamalıdır, şifanın kaynağının mutlaka Allah olduğu bilinmelidir, tedavi dışında, kadın ve kocası arasında sevgi veya nefret uyandırmak gibi başka gayeler için kullanılmamalıdır, muskayı yazan kişi dindar ve müttakî bir kişi olup, bu işi para için yapmamalıdır⁵⁷.

Özellikle kadınların itibar ettiği muska ya da nazarlık türünden takı ve süs eşyalarının dinin dışına çıkma aracı olarak algılanması öncelikle niyet okuma olarak tanımlanabilir. İnsanı mümin ya da kâfir yapan, kalbindeki inanışdır. Kalpte ne olduğunu ise Allah'tan başkası bilemez. Öte yandan takı veya süs unsuru olan şeyler kültürel unsurlar olup insan fitratında bulunan şeylerdir. Din sadece süslenme konusunda değil, insanların inancı hakkında hüküm verme hususunda da aşırılığı yasaklar.

2. Tarih - Kültür ve Siyasetle İlgili Konular:

Selefi Vehhâbî çevrelerin aslında tarih, kültür ve siyasetle ilgili konuları da, sistemleri gereği, imân ile ilişkilendirdiklerini görmekteyiz. Bu konuların başında bid'atın reddi, mezarlıklara türbe yapmak ve hilâfet ya da devlet başkanının seçimi gibi konular gelmektedir. Selefi Vehhâbîliğin geliştirdiği teorilerin arka planında, kendilerince savundukları gerekçeler olmakla birlikte, bu konuların zamanın şartları ile ilgili olduğu ve itikatla bir alâkasının olmadığını söyleyebiliriz. Bu konuların başında tarih anlayışları gelmektedir.

⁵⁶ İbn Abdilvehhâb, Kitâbu't-Tevhîd, s. 37 vd.

⁵⁷ Hoşafçı, Selefilik, ss. 773-774.

2. 1. Tarih'in Tekerrürü ve Bid'at'ın Reddi:

Selefî Vehhâbîliğe göre tarih, “geçmişte yaşanmış ve kendisinden ibretler alınması gereken” zaman dilimi değildir. Bunun aksine tarih, Hz. Peygamber ve Selef-î Salihîn dönemi ile birlikte sona ermiş ve o dönem dondurulması veya tekrar tekrar yeniden yaşatılması gereken bir “altın çağ”dır. O dönemden sonra ortaya çıkan her şeye şüphe ile bakılmalı veya bid'at olarak reddedilmelidir.

Hz. Peygamber ve ashâbı içinde buldukları zamanı yaşamakta ve vahiy yolu ile aldıkları bilgileri hayata geçirmekte idiler. Kendilerinden öncekilerin yaşantısını taklit etme anlayışı ise Kur'an'ın birçok yerinde reddedilmiştir. Müşriklerden gelen “biz atalarımızın yolundan gideriz”⁵⁸ şeklindeki bahaneleri tenkit edilmiştir. Bunun yerine, düşünme, akletme, tefekkür, tedebbür veya tezekkür⁵⁹ şeklindeki insanın özgür irade ve seçimlerine öncelik verilmiştir.

Tarihî bir dönemi kutsallaştırmak veya zaman içinde ortaya çıkan yenilikleri dışlamak tavrı ilk değildir. Haricîlerin, Hz Osman ve Hz. Ali'ye karşı dile getirdikleri eleştirilerin ekseninde, daha önce olmayan şeylerin bu halifeler döneminde meydana gelmiş olması bulunmaktadır.

Haricîlerden sonra Ehl-i Hadîs, Hicrî II. asırda, imân ve amel ilişkisinin tartışıldığı dönemde, ircâ fikrinin savunucusu olan Ebû Hanîfe'ye yönelik ciddi ithamlarda bulunmuş, amelin imândan bir cüz olduğu fikrini savunmuştur. Amel kavramıyla, Hz. Peygamber veya ondan sonraki ilk üç neslin yaşam tarzını kast ederek, hayatın değişken ve dinamik yapısını göz ardı etmişlerdir. Bu tutum sonraki dönemlerde, itikat alanında sistemleştirilerek belli ilkelere bağlanmıştır. Meselâ Selef'in özelliklerini ele alan İzmirli İsmail Hakkı'nın tavrında, takdis, tasdik, aczi itiraf, sükût, imsak, keff ve marifet ehline teslim olmak şeklinde saydığı esaslarda, aklın kullanılmasına dair herhangi bir teşvik bulunmamaktadır⁶⁰. Bunun aksine katı bir metincilik

⁵⁸ el-Bakara, 2/170.

⁵⁹ el-Enfal, 8/22.

⁶⁰ Krş.: İşcan, Selefilik, s. 30 vd.

(nass) ve toplumdan zararlı şeyleri def etme kaygısı ile oluşan tepkisellik vardır⁶¹.

Selefi Vehhâbîlik'te bid'at konusu oldukça önemli hususlardan birisidir. İbâdet tevhîdi anlayışının bozulacağı endişesi ile bazı hususlar dinden çıkmak olarak kabul edilmiştir. Meselâ; kabirlerin üzerine mescitler inşa etmek, onların yanında namaz kılmak, kabirler üzerinde kandiller yakmak, ağaçlar, taşlar, salih kişiler ve onların artıklarından bereket ummak, Allah'tan başkasının adıyla yemin etmek, muska ve nazarlık takmak, uğursuzluğa inanmak, zamana sövmek ve "filan yıldız sayesinde bize yağmur yağdı" demek gibi eylem ve düşünceler şirk olarak görülmüştür⁶². Çünkü onlara göre ilah olmak, sadece yoktan var etme kudreti değil kullarının niyet ve taleplerine de sahip olmak demektir.

Selefi Vehhâbîliğin, kültürel ve tarihî hazineler olan mezarlıklar, türbe ve mescitler hakkındaki görüşleri Müslümanların çoğunluğu tarafından benimsenmemiştir. Mezarlık ve türbe ile kast edilen şeylerin çoğunluğu, belki de birçoğu Hulefa-i Raşidîn döneminden kalan, Emevî, Abbasî, Memluklu ve Osmanlı dönemlerinden beri muhafaza edilen Hz. Peygamber, Ehl-i Beyt'i ve ashâbının tarihî bakiyeleridir. Tarihten, 1900'lü yıllara kadar intikal eden, Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice ile birlikte ikamet ettiği evinin kalıntıları gibi birçok eser dururken, bugün Mekke veya Medine'de, benzer eser ve hatıratın üzerinde çok yıldızlı oteller yükselmektedir. Aynı şekilde bu düşüncelerle, özellikle Balkanlar'da sözde "cihad" eden Vehhâbî Selefi "mücahitler!?", bölgede yaşayan Müslümanların tarihî kimlikleri olan, Osmanlı bakiyesi mezarlarını yok etmektedirler. Böylece o bölgede yaşayan Müslümanların kimlikleri ile birlikte, tarihî bağlarını da yok etmektedirler.

Vehhâbîliğin tarihî bakiyelere karşı tahammülsüzlüğü genellikle şu şekilde tenkit edilmiştir: Başta Mısır olmak üzere, Kudüs ve Filistin bölgesinde, Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerin mezar ve türbeleri veya piramitler gibi firavunların kalıntıları bulunmaktaydı. Şayet bu yapılar İslâm inancına zarar vermiş ve şirk alameti olmuş olsa idi, Hz. Ömer döneminden itiba-

⁶¹ 'Imâra, Muhammed, es-Selefiyye, Dâru'l-Meârif, Tunus trz., s. 41 vd.

⁶² İbn Abdilvehhâb, Kitâbu't-Tevhîd, s. 34 vd.; el-Kavsî, es-Selefiyye, ss. 132-133.

ren, Müslümanlar bu yapıların varlığına izin vermezdi. Aynı şekilde klasik dönem fikhî mezhep, imam ve öncülerinin, mezarlıklara mescit veya türbe yaptırma konusunda mekruh, caiz veya mübah gibi görüşleri bulunmasına karşın, hiç birisi mezar veya türbe yaptırmanın haram olduğunu ileri sürmemiştir⁶³.

Vehhâbîlerin bid'at görüşlerinin sebebi zuhuru, bir yandan da Şi'îlerdir. Şi'îlerin, Kerbelâdaki Hz. Hüseyin ve diğer Ehl-i Beyt mensuplarının kabirlerine ve Nusayrîlerin, kendi mezhep öncülerinin türbelerine gösterdikleri aşırı tutumlarını, tekfire götürmenin doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. Şi'îlerin geliştirmiş olduğu kabir ve türbelerin mabetleştirilmesi anlayışını İslâm ile ilişkilendirmek de doğru değildir. Ne var ki toplum ve medeniyetlerin sanat ve kültürleri çoğu zaman böylesi eserler üzerinden gelişmekte ve yaşamaktadır. Hem Selefî Vehhâbîlerin hem de Şi'îlerin bu türden yapılara karşı olan tavırları, aşırılıktan başka bir şey değildir.

Kur'ân'da hiç bahsi geçmeyen bid'atlere karşı olan Selefiliğin husûmeti, aslında insan aklına olan güvensizliği ve bir bakıma kendi rahatını bozmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Bid'at ehline karşı mülhit, münafık veya kâfir tanımlamasını kullanmakta beis görmemişler, "eser" ehline ulemâ, "kelâm" ehline bid'atçı demişlerdir. Onların bu tutumu sebebiyle dinî düşüncenin gelişmesinin önü tıkanmış veya bu alanda faaliyet gösteren kelâmcı ve filozof âlimler dışlanarak aşırılığa itilmişlerdir.

Bid'at kavramını dinin özünde, yani akaid ile ilgili konularda sonradan ortaya çıkarılan hususlar olarak anlayacak isek, İslâm sınırları içinde kalan mezheplerin hiç birisinde Tevhîd, Nübüvvet ve Mead konularında yeni bir ihdas yoktur. Herhangi bir mezhep Allah'ın bir değil de üç olduğunu veya Hz. Muhammed'den başka bir peygamber geldiğini ya da cennet ve cehennem, insanın amellerinin karşılığı olmadığını savunmamaktadır. Temel hususların mahiyetleri hakkında farklı yorumlar bulunmaktadır. Ancak bu farklı yorumlar tamamen normal ve zenginlik olarak kabul edilecek türden şeylerdir. Bu hususların dışında kalan, başta Kur'ân'ı Kerîm'in cem edilmesi, harekelenmesi, hadîslerin derlenmesi, minare ve mescidlerin Hz. Peygamber

⁶³ Hoşafçı, Selefilik, s. 105 vd.

döneminde olmayan yeni şekillerle inşa edilmesi, ilimlerin çeşitlenerek çoğalmasa gibi daha birçok husus, Selefî Vehhâbî bakış açısına göre bid'at olarak kabul edilmelidir. Bu hususlar bid'at kabul edildiği takdirde hayatın ne kadar yaşanamaz bir hale geleceği de açıktır. Özetle ya Selefî Vehhâbîlik "amelî tevhd" prensibini ıslah edecek ya da başta kendileri olmak üzere (Hz. Peygamber döneminde Selefîlik diye bir akım da yoktu), günlük hayattaki birçok unsuru bid'at olarak kabul edip onların kullanımından uzak durmalıdır.

2. 2. Kültür'ün Reddi ve Geleneğin Kutsallaştırılması

Selefî Vehhâbî tutum Müslümanların kültür dünyasına getirdikleri bakış açısı yönüyle de eleştirilmiştir. Tecdit ve yenilenme iddiasında olan bu hareket, bugüne bıraktığı mirası ile asla bir yenilenme olarak tezahür etmemiş, aksine çöl dindarlığı ve İslâmî nihilizm olarak tanımlanmıştır. Onun göze batan en önemli karakteristiği, militan retçiliktir⁶⁴. Binlerce yıllık kültürel geleneği yok saymak bir nihilizm, bu kültür ve medeniyet bakiyesine karşı takınılan yıkıcı ve dışlayıcı tavır da militanlık olmaktadır.

Zaman, mekân ve kültür ilişkisi açısından selefî bakış açısı, zamanın dondurulması, mekânın sınırlandırılması, geleneğin reddi ve kültürün üretilmemesi esasları üzerine kurulmuştur. Bu anlayış, bildik ve tanıdık dünyanın bozulmasını önlemek için esere tâbî olmayı ehl-i istikamet olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte her türlü değişime cephe alarak, bid'at'ı, yani muhdes olanı ve re'yi inkâr ederek, değiştirme, düzeltme, yorum, yargılama ve değerlendirme türünden bütün insanî eylemleri yok farz eden gerilemeci bir zihniyeti temsil etmektedir. Buradaki hedef, sanki "tarihin akışını durdurarak", cemaatin normatif özelliğini koruyup, dâimîliğini ve denetimini sağlamaktır⁶⁵. İnsan aklının üretmiş olduğu, gerek sosyal bilimlerdeki gelişmeler ve gerekse fen bilimlerdeki gelişmeler, gelenek tarafından kıyaslanacak bir malzemeye sahip değil ise sürekli şüphe ile karşılanmaya mahkûmdur. İnsanın yaratıcı özelliği, kültür, sanat, müzik, spor ve diğer insan merkezli gelişmelerin teorik olarak bu anlayış içinde yeri yoktur.

⁶⁴ İşcan, Selefîlik, s. 35 vd.; 41.

⁶⁵ İşcan, Selefîlik, s. 250.

Beşerî bütün oluşumlar gibi içinde bir takım eksiklik ve yanlışları barındırırsa da Tasavvuf, geçmişte olduğu gibi, günümüz açısından da İslâm kültürünün önemli bir parçasıdır. Böyle olmasına karşın Selefi Vehhâbilîğin, Şi'îlerden sonra gelen en önemli muhalifleri Sûfilerdir⁶⁶. Selefiler, sûfilere, şeyhe tapma, mezarlıklara türbe yapma ve putperestlik gibi şeylerle tekfir ederken, sûfiler de selefileri, “şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır” veya “bir imama bey’at etmeden ölen kimse, câhiliye ölümü üzere ölür” türünden rivâyetlerle tekfir etmişlerdir. Halbuki hem Selefi Vehhâbilik hem de Sufi çevreler, tekfir yarışından vazgeçip, kendisini yenilemeli Müslümanların sorunlarına çözüm olacak kurumlar üretmenin yollarını aramalıdır. Selefilerin İslâm’ı “muhammedizm”e dönüştürmekten, Şi'îlerle birlikte, Sûfilerin de “insanperestlik”ten uzak durmaları gerekmektedir.

Öte yandan, insanların fiilleri demek olan “amel”i, tevhîdin sınırları içinde taşımak doğal olarak insanları otorite altına almanın en kestirme yolu olan siyasete yönlendirmektedir. Bu sebeple Selefi Vehhâbî çevrelerin hilâfet ve siyaset hususunda geliştirdiği görüşler de önemlidir.

2. 3. Hilafet ve Siyaset’in Dinileştirilmesi

Selefi tavrın tarihteki temsilcileri olan Ehl-i Hadîs’in siyasî konularda zulmü meşru gören bir tavrı bulunmaktadır. Onlara göre bütün dönemlerde

⁶⁶ Vehhâbîlerin eleştirisi konusunda Said Nursî, Muhammed b. Abdilvehhab’ın Necd bölgesinden olduğu, bu bölgenin de İslâm’ın erken dönem tarihinde, yalancı peygamber olan Müseylemetü’l-Kezzab’ın yaşamış olduğu bölge, bundan dolayı Hz. Ebû Bekir ve Ömer’e karşı bir kinlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Hz. Ali, velîlerin piri, Vehhâbîler de bütün evliyanın hasmıdır. Ona göre, Hz. Ali’nin, Nehrevan’da, Necd bölgesinin sakinlerinden olan Hâricilere kılıç çekmesi ve onların hafızlarından bir kısmını öldürmesi, onlarda hem Şiâ’ya karşı bir adavetin doğmasına hem de Hz. Ali’nin faziletine karşı düşmanlık beslenmesine sebep olmuştur. Hz. Ali’nin “Şâh-ı Velâyet” unvanını kazanması ve velîlerin çoğunun bu hususlarda ondan istifade etmeleri ya da silsilelerinde ona yer vermeleri, Hâricilerde ya da onların şimdiki temsilcisi olan Vehhâbîlerde, ehl-i velâyete karşı bir tezyif damarını geliştirmiştir. Bu damar yüzünden hem geçmişteki Hâriciler hem de günümüzdeki Vehhâbîler öncelikle sufiliğin düşmanıdır. Bkz.: Mektubat, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2000, ss. 414- 415.

İslâm'a mensup olması şartıyla ülkenin idaresini ele geçiren herkesi meşru imam görmek şarttır. Onların arkasında namaz kılmak, yanlarında cihada gitmek ve hadleri uygulamak vaciptir⁶⁷. Aynı anlayışın günümüz Selefi Vehhâbî çevreler tarafından savunulduğunu da görmek mümkündür. Bu anlayışta idarecilerin icraatları doğrudan din ve itikatla ilişkilendirildiği için siyasî ve sosyal kurumların gelişmesi, toplumsal adalet ve refahın yükseltilmesi, insan hakları ve halka karşı sorumluluk gibi anlayışların geliştirilmesi gibi hususlar söz konusu değildir.

Vehhâbîliğin siyasî konulardaki görüşleri her ne kadar hilâfet meselesi adı altında işlense de özü itibariyle Osmanlı idaresine karşı takınılan tavırdan kaynaklanmaktadır⁶⁸. M. XIX. yüzyıldaki İslâm coğrafyasının siyasî hezimetini hilâfet meselesi ile ilişkilendirilerek, Müslümanların yenilgisinin sebebi, hilâfetin ilgasına yüklenmektedir. Buna ilâveten Siyonistler, Haçlılar, Masonlar, Turancılık, misyonerlik faaliyetleri ve Müslümanlar arasında baş gösteren batı taklîtçiliği sebep olarak gösterilmektedir⁶⁹. Sosyal olayların birçok etkenlerinin olduğu ve bu unsurların tek sebeple açıklanamayacağı gerçeği göz ardı edilmekte ve meselenin, daha başka birçok yönüyle birlikte, iktisadî, sosyal ve emperyal yönleri ihmal edilmektedir.

Osmanlı'nın yıkılışını kuru bir ideoloji veya hilâfet teorisine bağlayan Selefi Vehhâbî çevrelerin siyaset hakkındaki teorileri ile pratikleri çoğu zaman çelişki arz eder. Aslında Vehhâbîler siyasî açıdan Türklerin otoritesine baş kaldırmış, yönetim konusunda gayr-i Müslim İngilizleri daima Müslüman Türklere tercih etmişlerdir. Bölgede yaşayan Müslümanların birçoğu, onlar tarafından öldürülmüş, malları yağmalanmış veya namusları kirletilmiş⁷⁰. Vehhâbîler, zâlim de olsa Ulu'l-Emr'e itaat etmeyi farz olarak kabul

⁶⁷ Konu ile ilgili kapsamlı bir araştırma olarak bkz: Kutlu, Sönmez, İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler, Kitabiyat Yayınları, Ankara 2000, s. 61.

⁶⁸ Bu anlayışın örnekleri ve değerlendirmeleri için bkz.: Şeker, Fatih M., "Vehhâbîliğin Osmanlı Müttefekirleri Üzerindeki Akisleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, V, s. 21, ss. 331 vd.

⁶⁹ Krş.: el-Kavsî, es-Selefiyye, 97. vd.

⁷⁰ Meselâ üçüncü Suud devleti ve İhvan teşkilatının kurucusu Abdulaziz b. Suud'un, İngilizlerle olan ittifakı hakkında, danışmanı olan Philby'ye karşı söyledikleri,

ederken, İslâm'ı, Balkanlara kadar götüren ve yaklaşık altı yüzyıl boyunca İslâm medeniyetine hizmet eden Türklerin devamı olan Osmanlı idaresine karşı isyan etmişlerdir.

İslâm dini açısından siyaset konularının akaid meseleleri arasında mütâlaa edilmesi oldukça zordur. İnsanların yönetimi meselesinde Kur'ân'ın tavrı, adaletin ikâmesi ve zulmün de izâlesi olarak özetlenebilir. Meselâ Ehl-i Sünnet akâid teorisyenlerinin en önünde gelen ismi olan İmam Mâturîdî *Kitâbu't-Tevhîd*'inde "hilâfet" bahsine yer vermemektedir. Amelî tevhd anlayışından dolayı Selefî Vehhâbîliğin hilâfeti imân konuları arasına dâhil etmesi ve buradan yola çıkarak zâlim ve totaliter yöneticilere boyun eğmeyi imânın şartı olarak görmeleri maalesef Müslümanların sağlıklı bir siyaset veya siyaset teorileri geliştirmelerine engel olmaktadır.

Sonuç:

Sonuç olarak Selefiliğin temel problemleri ve ona yöneltilen eleştirilerin önemli bir kısmını şu şekilde hulâsa etmek mümkündür. Öncelikle geliştirilen Amelî Tevhîd ilkesi sebebiyle farklı mezhep veya meşreplere mensup olan Müslümanlar kâfir olarak görülmüş, bundan dolayı hakikat tekerciliği yapılmış veya Müslümanlar arasında bölücülük ve tefrika çıkarılmıştır. Bid'at ilkesi adı altında, yeni bir medeniyet oluşturmasına veya insanın kendisini geliştirmesine imkân tanımayan bir söylem geliştirilmiştir. Dilde mecâz ve teşbihi yok sayarak literal okumayı esas alıp, Kur'ân ve Sünnet'ten yeni bir medeniyet, edebiyat veya kültürün üretilmesine engel olunmuştur. Hz. Peygamber ve Sahabe neslini örnek almak yerine onları taklît etmeyi prensip haline getirerek yanlış bir tarih telakkîsinin oluşmasına sebep olunmuştur. İçinde yaşadığımız zaman dilimi yerine, geçmişte yaşamayı ilke haline getirerek Müslümanların zihninde bir zaman ve mekân kırılmasına yol açılmıştır. Sistemi gereği kültürel ve beşerî bir organizasyon olan siyaseti, akaidin par-

oldukça ilgi çekicidir: "İhvan'ın size düşman olduğu doğru değildir. Zira inancımıza göre sizler Ehl-i Kitapsınız. Vehhâbîlerin nefretine hedef olan müşriklerden değilsiniz." Bir başka konuşmasında da şöyle der: "Hiristiyanlar, İshak peygamberin evlatlarıdır, Araplar ise onun kardeşi olan İsmail peygamberden gelmektedir. Türkler ise Tatar kökenli evlad-ı iblistendir." Bkz.: İşcan, Selefilik, s. 35 vd.

çası haline getirerek, İslâm'ın mesajını kuru bir siyasî propagandaya dönüştürmüştür. Buna ilâveten, asırlar boyunca Müslümanların tarihinin izleri olan Hz. Peygamber, Sahabe ve İslâm büyüklerinin tarihî hatıralarına düşmanlık edilerek, onlar yok edilmiştir.

Selefliğe karşı yazılan reddiyelerden yola çıkarak şunları eklemek mümkündür: Selefliğin alternatifi ne iktidar sarhoşluğu ile kendi görüşlerini zoraki insanlara kabul ettirmeye çalışan ve katı rasyonalizmi temsil eden Mu'tezile, ne insan-ı kâmil yetiştirmek iddiasıyla, insan akli ve iradesini yok sayan tasavvuf, ne de tarihi tahrif ederek kendine göre bir tarih icat edip, bu kurgu içinde yine insanın bireyselliği ve iradesini yok sayan Şi'îliktir. Aslında bu ekollerin her biri Müslümanlarındır ve her birinin güzel hasletleri de vardır. Bununla beraber Selefliğin alternatifi olsa olsa, insanı ve aklını merkeze, Kur'ân ve sahîh sünneti de eksene alarak, dengeli bir hayat inşa etmeyi hedef alan, Ebû Hanîfe'nin "istihsân" veya Gazzâlî'nin "ihyâ" metodu olabilir.

Selefçi düşüncenin geliştirmiş olduğu tekfir anlayışı, M. XIX. yüzyıldaki Müslümanların sorunlarına çözüm olmadığı gibi, Vehhâbiliğin teşekkül dönemi açısından, Hicaz bölgesinde yaşayan suçsuz günahsız birçok Müslümanın, Vehhâbiler eli ile kâfir muamelesi görmelerine sebep olmuştur. Bu hareketlerin ürünü olarak Osmanlı bölgeden çekilmiş ve kutsal topraklar İngilizlerle birlikte, gayr-i müslimlerin işgal ve istismarına hazır hale getirilmiştir. Bu süreçte Osmanlı toplumunun tasavvuf temelli bir medeniyete mensup olması Vehhâbî zihniyetinin elini güçlendirmiş ve onları daha saldırgan hale getirmiştir.

Özetle Seleflik, sıkıntılı dönemlerde Müslümanların geliştirmiş olduğu bir tür zihniyet ve dine bakış biçimidir. Bu bakış açısı, insanı ve onun Allah tarafından kullanılmasını istediği yeteneklerini yok saymaktadır. Bu zihniyetin ürünü olan Vehhâbiler, Selef-i Sâlihîn'in yolundan gittiği iddiasında olsa da onların anlayış ve metodlarından uzaktırlar. Seleflik adı altında geliştirilen metod, bir bakıma tarihi geriye doğru işletme çabasıdır ve zamanın ileriye doğru akışı ile birlikte eşyanın tabiatını yok saymaktır. Hz. Peygamber ve ashâbının ümmete bıraktığı miras, kendi dönemlerinin taklîdi olmayıp, başta Kur'ân olmak üzere, takip ettikleri değerlerin tahkikten sonra örnek alınması veya tatbik edilmesidir. İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'ân'ı

Kerîm, başta ataların dini olmak üzere taklîçiliği ısrarla reddetmektedir. Tarihten günümüze kadar gelişmiş olan Selefliğin İslâm anlayışını, İslâm olarak kabul etmek, Allah katından gönderilen, son ve hak din olan İslâm'ı, maalesef tarihin bir kesitine mahkûm etmek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî (ö. 241/855), *Müsned*, thk.: Şuayb Arnavut ve diğerleri, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1988.

Bediuzzaman Said Nursî, *Mektubat*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2000.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. El-Hüseyn (ö. 458/1066), *Şuabu'l-İmân*, thk.: M. es-Saîd Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1410/1990.

Bin Bâz, Abdülaziz b. Abdullah, *Vücubu'l-Ameli bi Sünneti'r-Rasûli ve Küfriu men Enkerekâ, Vezaratu's-Şuûni'l-İslâmiyyeti ve'l-Evkâf ve'd-Daveti ve'l-İrşâd*, Riyad 1419/1988.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *Sahîh-i Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

-----, *Edebü'l-Müfred Müslümanın Edep ve Ahlakı*, thk.: M. Nâsiruddin Albanî, trc.: Rauf Pehlivan, Motif Yayınları, İstanbul 2005.

Büyükkara, Mehmet Ali, *İhvan'dan Cüheyman'a Suûdi Arabistan ve Vehhâbîlik*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004.

Ebû Davut, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistanî (ö. 275/889), *Kitâbü's-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âl-i Selman, *Kütübün Hazzera menhe'l-Ulemâ*, Riyad 1995.

el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed (ö. 1162/1749) *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîltü'l-İlbâs ammâ İštehera mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, Beyrut 1408/1988.

el-Bütî, Saîd Ramazan, *es-Selefiyye, Merhaletün Zemeniyyetün Mübarekün lâ Mezhebün İslâmiyyün*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1417/1996.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman Ebû Muhammed (ö. 255/868), *Sünen*, thk.: Fevaz Ahmed Zümreli (?), Halid es-Seb'î el-İlmî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1407/1987.

el-Kavsî, Müfrih b. Süleyman, *el-Menhecu's-Selefiyyu, Tarîfuhu Tarihihu Mecalâtuhu Kavâiduhu Hasâisuhu*, Dâru'l-Fadîle, Riyad 1422/2002; *Selefilik, Tanımı, Tarihi, Alanları, İlkeleri ve Özellikleri*, trc.: Ahmet İyibildiren, Guraba Yayınları, İstanbul 2010.

Hoşafçı, Seyyid Ali, *Selefilik Adı Atındaki Görüşlere Selefice Cevaplar*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2013.

Hüseyin Âl Kâşifu'l-Ğitâ (ö. 1954), *Nakdu Fetevâ'l-Vehhâbiyye* thk.: Seyyid Gayâs Tu'ame, Müessesetü Âl-i Beyt, Beyrut 1988.

İmâra, Muhammed, *es-Selefiyye*, Dâru'l-Meârif, Tunus trz.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed (ö. 235/849) *el-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, thk.: Saîd el-Hâkim, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1414/1994.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448), *el-Metâlibu'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniye*, thk.: Habiburrahman el-A'zamî, el-Matbaatu'l-Asriyye, Kuveyt 1393/1973.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (ö. 275/887), *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

İşcan, Mehmet Zeki, *Selefilik İslâmî Köktenciliğin Tarihi Temelleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

Kansızoğlu, Avni Hüseyin, "Dilde ve Kur'an'da Mecaz Yok mudur?" *Guraba Mecmuasından nakleden: Hoşafçı, Seyyid Ali, Selefilik Adı Atındaki Görüşlere Selefice Cevaplar*, içinde, Yasin Yayınevi, İstanbul 2013.

Kutlu, Sönmez, *Türklerin İslâmlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, TDVY, Ankara 2000.

Muhammed b. Abdilvehhâb, *Kitâbu't-Tevhîd*, Şerh: Abdurrahman b. Nasır b. Sadî, Merkezu Şuûni'd-Da've, Medine 1413/1993.

Müslim, Ebû'l-Hüseyin Kuşeyrî Nisaburî Müslim b. Haccac (ö. 261/875), *Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Özervarlı, M. Sait, "Selefiyye". *DİA*, c. 36, ss. 399-402.

Süleyman b. Abdilvehhâb en-Necdî (ö. 1206/1792), *es-Sevâiku'l-İlâhiyye fi'r-Reddi ale'l-Vehhâbiyye*, Hakikat Kitapevi, İstanbul 1992.

Şeker, Fatih M., "Vehhâbilîğın Osmanlı Mütefekkirleri Üzerindeki Akisleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 5, s. 21.

Taberanî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub (ö. 360/971), *Mu'cemu'l-Kebîr*, thk.: Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi, Mektebet'ül-Ulûm ve'l-Hikem, Musul 1404/1983.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî (ö. 279/892), *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.